

1 Prednáška

Materiálové a tepelné bilancie prietokových a neprietokových systémov

Bilancie – základ rozboru výrobného procesu

Bilancovateľné veličiny

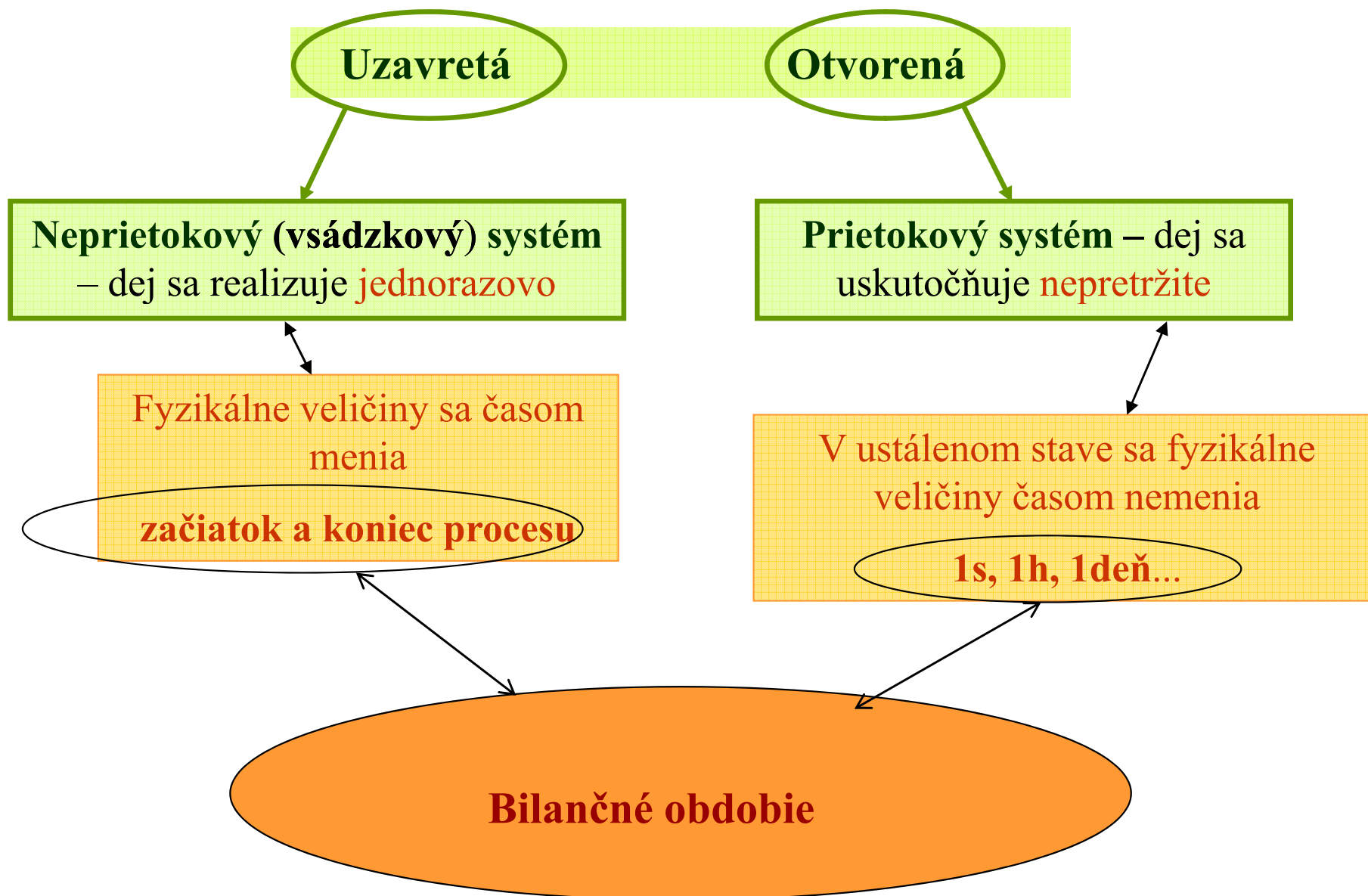
Hmotnosť   (**Zákon zachovania hmotnosti**)

Energia   (**Zákon zachovania energie**)

Hybnosť   (**Zákon zachovania hybnosti**)

Bilančná sústava (systém)

Časť priestoru od okolia oddelená skutočnými, alebo fiktívnymi hranicami

Látkové (materiálové) bilancie v makrosústave

Založené sú na zákone zachovania hmotnosti

Bilancie v neprietokových (vsádzkových) sústavách: hmotnosť, (látkové množstvo - v prípade že v systéme neprebíha chemická reakcia)

Množstvo látky na
začatku deja

=

Množstvo látky po
ukončení deja

Bilancie v prietokových systémoch

Množstvo látky
do systému
vstupujúce

=

Množstvo látky
zo systému
vystupujúce

+

Akumulácia
látky v
systéme

– množstvo vlastnosti
hromadiace sa v systéme v
priebehu deja

tok hmotnosti, hustota toku hmotnosti

(tok látkového množstva, hustota toku látkového množstva – v prípade, že v systéme neprebíha chemická reakcia)

Bilančné rovnice prietokového systému bez chemickej reakcie a akumulácie

Celková bilancia systému: index ($j=1,2\dots n$) pre vstupujúce prúdy, ($p=n+1,\dots,s$) vystupujúce prúdy

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p$$

$$\sum_{j=1}^n \dot{n}_j = \sum_{p=n+1}^s \dot{n}_p$$

bilancia pre zložku A

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j w_{jA} = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p w_{pA}$$

$$\sum_{j=1}^n \dot{n}_j x_{jA} = \sum_{p=n+1}^s \dot{n}_p x_{pA}$$

Systém s chemickou reakciou

$$\sum_i \nu_i B_i = 0$$

Bilančná rovnica zložky A v systéme s chemickou reakciou:

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j w_{jA} + \dot{m}_{ZA} = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p w_{pA}$$

$$\sum_{j=1}^n \dot{n}_j x_{jA} + \dot{n}_{ZA} = \sum_{p=n+1}^s \dot{n}_p x_{pA}$$

$\dot{m}_{ZA}$, respektíve $\dot{n}_{ZA}$ je zdroj zložky A v dôsledku chemickej reakcie v systéme.

Celková bilancia v systéme s chemickou reakciou:

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j + \sum_{i=1}^i \dot{m}_{Zi} = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p$$

$$\sum_{j=1}^n \dot{n}_j + \sum_{i=1}^i \dot{n}_{Zi} = \sum_{p=n+1}^s \dot{n}_p$$

vždy platí

$$\sum_{i=1}^i \dot{m}_{Zi} = 0$$

(zákon zachovania hmotnosti), nie však pre

$$\sum_{i=1}^i \dot{n}_{Zi}$$

Spôsoby vyjadrenie zloženia zmesi: x_A, w_A, X_A, W_A, c_A

Mólový zlomok: $\langle 0; 1 \rangle$

definícia

$$x_A = \frac{n_A}{n}$$

látkové množstvo zložky A v danom prúde
celkové látkové množstvo zložiek v danom prúde

$$n = \sum_{i=A}^K n_i$$

väzbové podmienky

$$\sum_{i=A}^K x_i = 1$$

potom

$$\begin{aligned} n_A &= n x_A \\ \dot{n}_A &= \dot{n} x_A \end{aligned}$$

resp.

Objemový zlomok pre id. plyny je zároveň mólový zlomok:

$$P_A + P_B + \dots = P$$

= □

$$x_A = \frac{P_A}{P}$$

resp.

$$V_A + V_B + \dots = V$$

= □

$$x_A = \frac{V_A}{V}$$

Relatívny mólový zlomok: $\langle 0; \infty \rangle$

definícia

$$X_A = \frac{n_A}{n_B}$$

látkové množstvo zložky A v danom prúde

látkové množstvo zložky B v danom prúde

väzbové podmienky: napr. v dvojzložkovom prúde ($k=2$)

$$X_A + X_B \neq 1$$

ale

$$X_A \cdot X_B = 1$$

Hmotnostný zlomok: definícia, väzbové podmienky; <0;1>

$$w_A = \frac{m_A}{m}$$

hmotnosť zložky A v danom prúde
celková hmotnosť zložiek v danom prúde

$$m = \sum_{i=A}^K m_i$$

$$\sum_{i=A}^K w_i = 1$$

potom

$$m_A = m w_A$$

Relatívny hmotnostný zlomok: <0;∞>

definícia

$$W_A = \frac{m_A}{m_B}$$

hmotnosť zložky A v danom prúde

hmotnosť zložky B v danom prúde

väzbové podmienky: napr. v dvojzložkovom prúde (k=2)

$$W_A + W_B \neq 1$$

ale

$$W_A \cdot W_B = 1$$

Mólová koncentrácia c_A :

$$c_A = \frac{n_A}{V}$$

Hmotnostná koncentrácia $\bar{c}_A$:

$$\bar{c}_A = \frac{m_A}{V}$$

Vlastnosti zmesi

Mólová hmotnosť zmesi M_{zm} :

$$M_{zm} = x_A M_A + x_B M_B + \dots$$

alebo

$$M_{zm} = \frac{1}{\frac{w_A}{M_A} + \frac{w_B}{M_B} + \dots}$$

Hustota zmesi ρ_{zm} :

$$\frac{1}{\rho_{zm}} = \frac{w_A}{\rho_A} + \frac{w_B}{\rho_B} + \dots$$

Zdrojové členy, reaktant, produkt

$$\sum_i \nu_i B_i = 0$$

Rozsah reakcie ξ je definovaný pre ľubovollnú zložku $i=A,B,\dots,K$:

$$\xi = \frac{n_i - n_{iv}}{\nu_i}$$

n_{iv} - je východiskové látkové množstvo zložky A

n_i - je látkové množstvo zložky A po prebehnutí reakcie

ν_i - stechiometrický koeficient

Stupeň konverzie X_j pre klúčovú zložku j (!):

$$X_j = \frac{n_{jv} - n_j}{n_{jv}}$$

Vzájomný prepočet:

$$\xi = -\frac{X_j n_{jv}}{\nu_j}$$

Teoretická spotreba reaktanta – spotreba reaktantov podľa stechiometrie chemickej reakcie

Nadbytok reaktanta – počítame vždy vzhľadom na teoretickú spotrebu

Energetické bilancie v makrosústave

Bilancie v neprietokových (vsádzkových) systémoch

Energia systému pri
začatí deja + teplo do
sústavy dodané

=

Energia systému po ukončení
procesu + práca sústavou
vykonaná

Bilancie v prietokových sústavách

Súčet energií a
tepla do systému
privedených

=

Súčtu energií a
práce zo systému
odvedených

+

Akumulácia
energie

!!! Aplikácia I. ZT pre uzavretú sústavu a pre otvorenú sústavu

Sústava	Uzavretá	Otvorená
Energetická bilan. Tepelná bilancia	$dQ=dU+dw$ $dQ=dU$ [V] $dQ=dH$ [P]	$dQ=dH+dw_s$ $dQ=dH$

Tepelná bilancia

Celková bilancia prietokového systému bez chemickej reakcie:

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j h_j + \dot{Q}_D = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p h_p + \dot{Q}_{st}$$

!!! Voľba referenčného stavu

h_j - entalpia vstupujúcich prúdov

h_p - entalpia vystupujúcich prúdov

Q_D - dodané teplo

Q_{st} - straty tepla do okolia

Celková bilancia prietokového systému s chemickou reakciou:

$$\sum_{j=1}^n \dot{m}_j h_j + \dot{Q}_D + |\dot{Q}_{R,Exo}| = \sum_{p=n+1}^s \dot{m}_p h_p + \dot{Q}_{st} + |\dot{Q}_{R,Endo}|$$

$$\sum_i \nu_i B_i = 0$$

Q_R - reakčné teplo

V prípade exotermickej reakcie **reakčné teplo** $Q_{R,Exo}$ predstavuje zdroj, ktorý do systému teplo dodáva => vstupný prúd; v prípade endotermickej reakcie **reakčné teplo** $Q_{R,Endo}$ predstavuje zdroj, ktorý zo systému teplo odoberá => výstupný prúd.

Znamienka +/- poukazujú na smer deja !!!

Výpočet reakčného tepla Q_R :

ak v systéme prebieha jedna reakcia

$$\sum_{i=1}^K \nu_i B_i = 0$$

$$Q_R = \xi \Delta_r h$$

$\Delta_r h$ – (štandardná) reakčná entalpia, vzťahnutá na jednotkový rozsah reakcie

Odkiaľ?

- tabelovaný údaj pre danú reakciu
- výpočet zo štandardných tvorných entalpií zložiek
- výpočet zo štandardných spalných entalpií zložiek

$$\Delta_r h_T^0 = \sum_i \nu_i \Delta_f H_{Ti}^0$$

$$\Delta_r h_T^0 = -\sum_i \nu_i \Delta_c H_{Ti}^0$$

ak v systéme prebieha R nezávislých reakcií

$$\sum_{i=1}^K \nu_{ij} B_i = 0$$

kde $i=A,B,..K$; $j=1,2,..R$;

a každá reakcia má svoj rozsah $\zeta_1, \zeta_2, \dots, \zeta_R$

$$Q_R = \sum_{j=1}^R \xi_j \Delta_r h_j$$

Výpočet zmeny entalpie prúdu v dôsledku zmeny teploty Δt , tlaku ΔP , zmeny skupenského stavu a pri vzniku roztoku-pri miešaní

Výpočet zmeny entalpie pri zmene teploty: $t_1 \rightarrow t_2$

$$\Delta h = \int_{T_1}^{T_2} c_P dT$$

c_P - mólová resp. špecifická tepelná kapacita

Spôsoby zadávania c_P :

a) $c_p=f(T)$ $c_P = a + bT + cT^2 + dT^3$

$$c_P = a + bT + cT^{-2}$$

b) $c_P = \text{konšt.}$, potom

$$\Delta h = \overline{c_P} (T_2 - T_1) = \overline{c_P} (t_2 - t_1)$$

b1) $c_P(T)$ - **pravá tepelná kapacita** – tep. kapacita pri určitej teplote

b2) **stredná tepelná kapacita** $\overline{c_P}$ zadaná pre určitý interval teplôt:

$$\overline{c_P} = \frac{1}{T_2 - T_1} \int_{T_1}^{T_2} c_P dT$$

korektný výpočet, použitý napr. v tabuľkách

$$\overline{c_P} = \frac{c_P(T_1) + c_P(T_2)}{2}$$

z pravých tep. kapacít v hraniciach intervalu teplôt

$$\overline{c_P} = c_P(\overline{T})$$

pri strednej teplote

$$\overline{T} = \frac{T_1 + T_2}{2}$$

Výpočet zmeny entalpie pri zmene tlaku: $P_1 \rightarrow P_2$

Pre (g) fázu spravidla používame zjednodušenie - predpokladáme ideálne správanie plynu

$$\Delta h = 0$$

! lebo pre ideálny plyn platí

$$\left(\frac{\partial h}{\partial P}\right)_T^{id} = 0$$

! Dôkaz

$$v = RT / P$$

$$\Delta h = \int_{P_1}^{P_2} \left[v - T \left(\frac{\partial v}{\partial T} \right)_P \right] dP$$

$$\left(\frac{\partial v}{\partial T} \right)_P^{id} = R / P$$

$$\Delta h^{id} = 0$$

Pre kvapalinu platí (ak predpokladáme konštantnú hustotu v závislosti od teploty)

$$\Delta h = v^L (P_2 - P_1)$$

Dôkaz

$$v^L = \frac{1}{\rho}$$

$$\left(\frac{\partial v^L}{\partial T} \right)_P = 0$$

$$\Delta h = \int_{P_1}^{P_2} \left[v^L - T \left(\frac{\partial v^L}{\partial T} \right)_P \right] dP = \int_{P_1}^{P_2} [v^L - 0] dP = v^L (P_2 - P_1)$$

Výpočet zmeny entalpie pri zmene skupenského stavu:

Jedná sa o dej prebiehajúci pri $[T,P]$, $\nu=1$! , tabelované údaje pri T_0

Vyparovanie (g) $\rightarrow$ (l), kondenzácia (l) $\rightarrow$ (g)

$$\Delta_{\text{vyp}} h_{T_0} = -\Delta_{\text{kon}} h_{T_0} \quad \pm$$

Výpočet z Clausiovej –Clapeyronovej rovnice použitím zo závislosti $P^*=f(T)$, napr. Antoneovej rovnice

Potom

$$\Delta_{\text{vyp}} h = \frac{B}{(C+t)^2} RT^2$$

$$\left(\frac{d \ln P^*}{dT} \right) = \frac{\Delta_{\text{vyp}} h}{RT^2}$$

$$\ln P^* = A - \frac{B}{C+t}$$

Topenie (s) $\rightarrow$ (l), tuhnutie (l) $\rightarrow$ (s)

$$\Delta_{\text{top}} h_{T_0} = -\Delta_{\text{tuh}} h_{T_0} \quad \pm$$

Sublimácia (s) $\rightarrow$ (g); kryštalizácia.....

$$\Delta_{\text{sub}} h_{T_0}, \Delta_{\text{krys}} h_{T_0}$$

Výpočet zmeny entalpie prúdu pri vzniku roztoku -pri rozpúšťaní (s) zložiek v kvapalinách

Zmiešavacia entalpia Δh^M – tepelný efekt pri vzniku 1kg (1 mol) roztoku z čistých zložiek pri konštantnej $[T,P]$

Výpočet:

$$\Delta h^M = w_A \Delta h_{w_A}^S$$

Kde $\Delta h_{w_A}^S$ je integrálne rozpúšťacie teplo – tepelný efekt pri rozpustení 1 mólu zložky v takom množstve rozpúšťadla, aby vznikol roztok daného zloženia pri rovnakej T a P – **tabelované údaje pri T_0 pre dané zloženie roztoku**

Výpočet celkovej zmeny entalpie prúdu v dôsledku zmeny teploty Δt a zmeny skupenského stavu ! CEZ POSTUPNÉ KROKY

Ukážka výpočtu zmeny entalpie k referenčnému stavu 0 °C, (P=konšt), (l)

Výpočet z referenčného stavu: 0 °C, (l) → do stavu daného

Vriaca kvapalina:

0 °C, (l) → t_v , (l)

$$\Delta h_{vk} = \bar{c}_P^L (t_v - t_0)$$

Nasýtená para:

0 °C, (l) → t_v , (l) → t_v , (g)

$$\Delta h_{np} = \bar{c}_P^L (t_v - t_0) + \Delta_{vyp} h_{t_v}$$

Mokrú para; x –podiel pary (suchosť), (1-x) podiel kvapalnej vody:

0 °C, (l) → t_v , (l) → t_v , x(g)
(1-x)(l)

$$\Delta h_{np} = \bar{c}_P^L (t_v - t_0) + x \Delta_{vyp} h_{t_v}$$

Prehriata para:

0 °C, (l) → t_v , (l) → t_v , (g) → t_{pp} , (g)

$$\Delta h_{pp} = \bar{c}_P^L (t_v - t_0) + \Delta_{vyp} h_{t_v} + \bar{c}_P^g (t_{pp} - t_v) = h_{np} + \bar{c}_P^g (t_{pp} - t_v)$$